

Siljon »Juhannuksen alla»

Runouden symboliikkaa

Olen Virittäjässä aikaisemminkin tarkastellut Juhani Siljon kuvakieltä, sekä »Runojen» että »Maan puoleen» kokoelman kohdalla (1938, 1940). Vielä olisi jäljellä kokoelma »Selvään veteen» (1919). Tässä kuvakieli on kuitenkin niin rikasta ja monitahoista, että valitsen siitä lähemmän tarkastelun kohteeksi vain yhden runon. Mitä »Juhannuksen alla» runon tulkintaan tulee, olen saanut siitä keskustella runoilijan itsensä kanssa. Tämä tapahtui keväällä 1916 eräässä Runebergin kuoleman muistojuhlissa Porvoossa. Pohjalaisten ylioppilaiden kirjallisen kerhon toimeenpaneman juhlan järjestelyyn Siljo otti innokkaasti osaa, mikä oli melko harvinaista hänen kohdallaan. Hän piti mm. laajan esitelmän Teuvo Pakkalasta, mutta muistojeni mukaan esitystavassa tuntui tottumattomuutta. Odottamatta hän sen jälkeen kääntyi puoleeni ja pyysi minua lausumaan pari pientä runoa, jotka hänellä oli käsi-kirjoituksina mukanaan. Toinen oli »Juhannuksen alla», ja sitä silmäiltyäni se tuntui minusta niin oudolta, että pyysin runoilijaa sitä hieman selvittämään. Keskustelussa hän tosin oli hyvin harvasanainen, mutta sen hän silti mainitsi, että runo perustuu jonkinlaiseen kansanuskoon tai tarinaan. Runo ilmestyi sitten samana vuonna julkaisussa »Hyödyllinen huvitus. Nuorsuomal. sanomalehtimiesten kevätjulkaisu I» (1916, s. 32).

Mitä Siljon mainintaan kansanuskokemuksesta tulee, se on myöhemmin osoittautunut paikkansa pitäväksi. Maisteri Lauri Simonsuuri saattoi SKS:n kansanrunousarkistosta tuoda esiin eri puolilta maatamme monia kymmeniä muistiinpanoja, joissa tuollainen uskomus tai tarina on otettu talteen. Runoilijan kotipaikkakunnalta Limingalta on J. L. Seppänen uskomukseksi ilmoittanut, että »käki muuttuu syyspuoleen haukaksi (yleinen luulo Keski-Pohjanmaalla takavuosina)» (K. T. 222: 19. 1937). Samanlainen tieto on Rantsilasta, Seinäjoelta, Kauhavalta ja Ruovedeltä. Minulle on Artjärven Vähätalon vanha emäntä, Aino Valo, kertonut saman tarinan. Kukunta-ajasta hän tiesi: »Käki kukkuu latoholle, muttei enää kuhilaalle», minkä jälkeen siis muutos tapahtuu. Maaningalla »havukan pojat kukkuu käkenä kevätkesän». Kokemäellä »käen sanottiin muuttuvan haukaksi syksymmällä», Kestilässä »käki ei kuku kun yhtenä kesänä, sitte se muuttuu haukaksi», jne. —

Harvemmin tuollaisen maininnan tapaa painetusta kirjallisuudesta. Kaarle Krohn on julkaissut kansansadun »Käki muuttuu havukaksi» (Suomal. kansansatuja 1886 I, 279).

Mutta muuten uskomus on merkitty muistiin kaikkialta Pohjoismaista yksityiskohtaisilta lisäpiirteiltään hieman erilaisena. Esim. Eva Wigström kertoo: »... det tros ännu, att då han (göken) efter midsommar ser den första höstacken, så förvandlar han sig till en hök, vänder sig om och griper den lille fågel, som alltid flyger efter honom. Sedan är han hök hela hösten» (Folkdiktning i Skåne 1880, 205). H. F. Feilberg mainitsee: »Naar han (Kukkemand) har set ni Tørveskruer bliver han til Høg . . . den første han fortaerer som Høg, er den lille Fugl, der følger ham» (Ordbog over jyske Almuesmaal 1894—04 II, 324). Luulisi, että Ruotsissa äänteellinen yhtäläisyys (gök — hök) on auttanut tarinan syntymistä, mutta kuten huomasimme, se on levinnyt kauemmaksikin. Koko Euroopassa tarina on tunnettu: »Sehr verbreitet ist die Annahme, der Kuckuck verwandle sich im Herbst in einen Habicht oder Sperber» (Hans Bächthold-Stäubli: Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, B. V, 1932/33, 695). Aina antiikin ajoilta se on peräisin, huolimatta siitä, että jo Aristoteles koetti torjua tätä taikauskoa. Plutarkhos sen mainitsee (Vita Arati c. 30) ja Aisopos siihen viittaa: Käki ihmettelee, miksi pikkulinnut häntä pelkäävät ja saa vastauksen: »Koska sinusta kerran tulee haukka».

Vihdoin tapaamme myös kaunokirjallisuuden edustajilta samantapaisia tietoja, joskaan emme, mikäli toistaiseksi tiedän, suomalaisilta, niin ainakin muiden maiden kirjallisuudesta. Goethe pohtii Eckermannin kanssa perusteellisesti asiaa: »Es gab eine Zeit», sagte Goethe, »wo das Studium der Naturgeschichte noch so weit zurück war, dass man die Meinung allgemein verbreitet fand, der Kuckuck sei nur im Sommer ein Kuckuck, im Winter aber ein Raubvogel» (Gespräche 8/10 1827). Siljolta on jäänyt ahkerasti viivoitettu kappale Eckermannin keskusteluja, mutta hän on voinut tavata maininnan myös Hjalmar Bergmanin romaanista »Loewen historier» (1913, 173): »Ni vet väl, att göken blir hök den första frostnatten». — Siljon antama selitys on kaikesta päättäen ollut varsin perusteltu, ja aihetta on ollut säkeistöön:

Kevään mentyä, — kerrotaanhan —
käkeen muuttavi haukan mieli,
kukunta siltä ja kaihot jää,
koti on maa, koti ilmanpieli!

Kun Siljon käki »taivaalle tähyi/vaiheilla kaihon ja pelon», sillä aikaa kun »haukka saalista iski ja söi», niin tuo pelokkuus saattaa viitata skandinaavisten tarujen hyökkäävään haukkaan tai sitten hieman samanlaiseen Krohnin tarinaan: »Sitten kun käki pääsee kukkuneeksi (Siljolla: »kukahti, vaikeni»),

se tekee murhantyon. Ja kun se saa syöneeksi pienen linnun, emonsa, niin se heittää kukunnan pois ja muuttuu havukaksi ja syöpi sitten kaikkia pieniä lintuja» (emk.).

Kaikesta päättäen runon mielekkyys ei kuitenkaan rajoitu siihen, että Siljo on pyrkinyt pukemaan erään kansantarinan taiteelliseen muotoon. Sellainen menettely tosin on runoudessa hyvinkin yleistä, samoin kuin musiikissakin, kun kansanlauluja on sovitettu taiteelliseen muotoon. Eräs Siljolle läheinen henkilö, Ain'Elisabet Pennanen, on sitä paitsi kertonut runossa piilevän satiirisen kuvauksen eräästä sen ajan korkeita tavoittelevasta runoilijasta. Omasta puolestani luulisin runossa piilevän myös eräänlaista itseironiaa. Olen ollut löytävinäni Siljon luonteessa »lyyristä aktiivisuutta», ja silloin käen kukunta edustaisi lyyrillisyyttä ja haukan saalistaminen aktiivisuutta. Runo osoittaisi silloin nöyrtyvää tietoisuutta siitä, että ei aina ole helppo saada näitä ominaisuuksia sopusointuun keskenään. Hän tunnustaa voimattomuutensa »excelsior»-pyrkimyksessään: »Kukahti käki, — ei auttaneet / viel' aavistukset mitkään». Tämän tapaista nöyrytmistä hän on saattanut tavata myös Frödingin runoudessa:

— men kalla sig annat än hare,
har haren ingen rätt till. (Harens rätt)

Runossa »Hök och duva» (Efterskörd I) Fröding pohtii tahdon vapauden ja elämän jalostamisen mahdollisuutta. On yritetty »tieteenkin» keinoin hillitä haukan luontoa ja jalostaa kyyhkynen uljaaksi haukaksi, mutta onnistumatta: »hökens vinge höjs ej mer till flykt . . . de tvina bort, en vacker dag / de ligga döda enligt livets lag». — Siljolla itselläänkin on alistumisen, nöyrytyksen runoaiheita yllin kyllin, »Varpunen», »Häkki-lintu», »Madon matka», »Selvään veteen», ja luulen, että hän puheena olevalla kansansadun aiheellakin on yrittänyt eräältä puolen uudelleen valottaa samaa asiaa. Täten runo muuttuu satiirista itseironiaksi ja saa samalla vapauttavan huumorin piirteitä, kun runoilija sijoittaa omat pettymyksensä yleisinhimillisen taikauskon piiriin. Samoin esim. Victor Rydberg kuvaili omia turhia elämänarvoitusta koskevia pohdiskelujaan kotitontun hiljaiseksi askarteluksi.

KALLE SORAINEN

Das Gedicht »Juhannuksen alla» (Vor dem Johannistag)

Im Anschluss an seine früheren Untersuchungen über die Bildersprache Juhani Siljos betrachtet der Verf. näher das im Jahr 1916 erschienene Gedicht dieses Dichters »Juhannuksen alla» (Vor dem Johannistag). Das Hauptmotiv des Gedichts, die Verwandlung des Kuckucks während des Herbstes in einen Habicht, ist in der Folklore Finnlands bekannt. Es ist ausserdem in Skandinavien und Mitteleuropa weit verbreitet, und seine Spuren kann man bis in die Literatur der Antike verfolgen. — Der Verf. erblickt in dem Gedicht noch anderes als die künstlerische Variation einer

Volkssage. Es enthält vielleicht einen satirischen Seitenhieb auf einen zeitgenössischen Dichter, aber offenbar findet sich darin auch ein Ton der Selbstironie. Das vergebliche Bemühen des Kuckucks, zu einem Habicht zu werden, zeigt die Frustration im Streben nach hohen Idealen und schliesst sich somit Siljos übrigen ein Sichdemütigen darstellenden Gedichtmotiven an, wie denen in »Varpunen» (Sperling), »Häkki-lintu» (Vogel im Käfig), »Madon matka» (Die Reise des Wurmes) und »Selvään veteen» (Ins klare Wasser).

KALLE SORAINEN